

№ 2 (403)
Студзень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

👉 **Бібліятэка – асяродак культуры:**
краязнаўцы з Бярэзіншчыны –

стар. 3

👉 **Асоба ў мовазнаўстве:**
Леў Шакун –

стар. 4

👉 **Жывыя традыцыі: калядны**
цыкл –

стар. 5

На святкаванні **Калядаў гэтымі зімовымі днямі запрашалі наведнікаў розных ўстановаў і арганізацый, а сярод іх – сталічныя музеі і выставачныя галерэі. На некаторых з іх пабываў і наш карэспандэнт.**

Калядныя мерапрыемствы ў «Галерэі Ў» як заўжды былі адметныя тонкім гумарам, выдумкай, інтэрактыўнасцю. Яны пачаліся 24 снежня праграмаю для дзяцей. У суботу і нядзелю ў «Кнігарні Логвінаў» працавала літаратурная гасцёўня, у выставачнай зале ладзіліся майстэр-класы па вырабе ўпрыгожанняў з паперы, лямцы ды іншых матэрыялаў. Ахвочыя маглі сфатаграфаватца на каралеўскім троне, і нават у вобразе... цацкі на навагодняй яліцы, а таксама адчуць навагодняе свята на смак – пачаставацца мандарынамі.

27 снежня «Галерэя Ў» запрасіла мінчанаў і гасцей сталіцы на калядны кірмаш «Santa-factori», на якім больш за два дзясяткі дызайнераў прапанавалі свае арыгінальныя працы: дызайнерскія паштоўкі, вінілавыя цацкі і шмат іншага. Святочны настрой стваралі дыджэі і дэманстрацыя фрагментаў новагодніх гульнявых і анімацыйных фільмаў.

Гарачай гарбатай і кавай сустракалі гасцей 25 снежня Дзед Мароз і ветлівая гаспадыня Музея гісторыі Мінска Ірына Жураўская. «Каляды ў Мінскім падворку» адкрываў фальклорны ансамбль БДУ інфарматыкі і радыёэлектронікі «Гаманіна» пад кіраўніцтвам Наталлі Сазановіч.

Калядкі розныя бываюць!

Мастак А. Слабодчыкава

Моладзь па-майстэрску выканала традыцыйныя калядныя песні і паказала абрад «Ваджэнне казы». Святочную праграму аздобілі дзіцячы тэатр песні «Хвілінка», мімы, цыганкі, прагучаў легендарны хіт ансамбля «Верасы» пра «мяцеліцу-завіруху».

6 студзеня ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы прайшло традыцыйнае свята «Калядкі ў Купалавым доме». На дзіцячы ранішнік у гасцінны Купалаў дом завіталі вучні 208-й школы г. Мінска. Свята атрымалася вельмі разнастайным, насычаным, цікавым і ператварылася ў сапраўдную калядную казку. Разам з калядоўшчыкамі з фальклорнага гурта «Квецень», якім кіруе Тацяны Сянько, дзеці «ажыўлялі» казку, слухалі калядныя песні, адказвалі на пытанні.

А яшчэ вандравалі па зімовым лесе з героямі лялечнага спектакля «З Новым годам ... З новай казкай», пагасцявалі ў хаце надзвычай добрай Бабы Ягі, слухалі Купалавы вершы, разгадвалі лясныя «бабыёжкіны загадкі» і з дапамогаю яе

гульнях самых прыткіх, якіх Снягурачка ўзнагародзіла каляднымі прызамі. Напрыканцы свята ўсе ўдзельнікі атрымалі калядныя пажаданні ад казы, магчымасць загадаць заповітнае жаданне і паглядзіць чароўны казіны рог, каб яно здзейснілася. Святочная гадзіна, насычаная разнастайнымі станоўчымі ўражаннямі і новымі ведамі, праляцела вельмі хутка. А дапамагалі ладзіць свята купалаўскай Снягурцы (яе ролю вы-

Калядоўшчыкі з фальклорнага гурта «Квецень»

чароўнага клубка адшукалі сапраўдную Снягурачку. Пад яе кіраўніцтвам склалі па-беларуску тэлеграму Дзеду Марозу, паўдзельнічалі ў віктарыне, пад час якой самыя спрытныя атрымалі ў падарунак навагоднія елачныя цацкі, а ўсе астатнія – традыцыйныя саламяныя званочкі і калядныя зорчкі. Пад народныя спевы пакружыліся ў калядным карагодзе са Снягурачкай і калядоўшчыкамі. Вызначылі ў

конвала супрацоўніца музея Кацярына Саламевіч студэнткі БДУ культуры і мастацтваў (спецыялізацыя «Сусветная культура»), удзельніцы гурта «Квецень» Наталля Мацукевіч і Юлія Садаўнічэя.

Уражання ад музейных калядак на сваіх іголках прынес
Зм. **ВОЖЫК**
Фота **Наталі КУПРЭВІЧ**
і **Алесі ДЗЯНІС**

Майстэр-клас па валянню

Вайна 1812 года ў гісторыі Мінска

У сярэдзіне снежня ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь у рам-

ках прэзентацыі праектаў, рэалізаваных музеем пры фінансавай падтрымцы кампаніі JTI,

адкрылася рэспубліканская выстаўка «Вайна 1812 года ў гісторыі Мінска».

Выстаўка падрыхтаваная аўтарскім калектывам у складзе М. Плавінскага (кіраўнік), С. Лютых (аўтар навуковай канцэпцыі), У. Кандрацьева (мастак) і арганізаваная на базе калекцыяў Нацыянальнага гістарычнага музея, Віцебскага абласнога краязнаўчага музея, Магілёўскага краязнаўчага музея імя Е.Р. Раманова, Кобрынскага ваенна-гістарычнага музея А.В. Суворова, Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Экспазіцыя складаецца з шасці тэматычных частак, аб'

яднаных агульнаю ідэяй. Першая частка прысвечаная Мінску, паводле выразу ўдзельніка кампаніі 1812 года Рабера Бамсдорфа, «лепшага пасля Вільні горада ў беларуска-літоўскім краі». Тут можна пабачыць выявы і планы горада таго часу, партрэты губернатараў. У другой частцы – «Расійская армія» дэманструюцца арыгіналы і копіі архіўных дакументаў і арыгінальныя прадметы абмундзіравання, зброі рускіх войскаў і г.д. Іншыя часткі даюць магчымасць наведнікам апынуцца на «Пляцы Напалеона», пазнаёміцца з узорами абмундзіравання «Вялікай арміі», прадметамі ваеннага побыту, зброі, дакументамі, якія адлю-

строўваюць падзеі знаходжаньня французай у Мінску, гістарычнай рэканструкцыяй куточка шпітэля, археалагічнымі знаходкамі з месца пераправы французай праз Бярэзіну, памятнымі медалямі і шматлікім іншым. Экспанаты выстаўкі разбураюць стэрэатыпы ў поглядах на вайну 1812 года, якія склаліся ў савецкі час, і ўпершыню прадстаўляюць наведнікам больш-менш аб'ектыўную гістарычна-дакладную і рознабаковую карціну тых падзеяў.

Прэзентацыю экспазіцыі ажыўлі сваім удзелам сябры ваенна-гістарычнага клуба «Мінскі пяхотны полк».

Выстаўку прапанавана зрабіць перасоўнай, каб на працягу 2012 года яна экспанавалася і ў іншых гарадах Беларусі.

Зм. ВОЖЫК

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Уганараванне

Традыцыйна ў першыя дні новага года ў нашай краіне шэраг дзеячаў культуры ўганароўваецца прэміяй «За духоўнае адраджэнне». Разгледзеўшы прадстаўленні Міністэрства культуры і савета Фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтва, кіраўнік краіны падпісаў Указ № 6, дзе названыя сёлетнія лаўрэаты. Друкуем вытрымку з гэтага дакумента.

За выдатныя дасягненні ў галіне мастацтвазнаўства, выяўленчага, музычнага і тэатральнага мастацтва, аматарскай мастацкай творчасці, музейнай справы, навучання і выхавання творчай моладзі, якія атрымалі грамадскае прызнанне, прысудзіць спецыяльную прэмію Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва 2011 года:

Алейнік Кацярыне Васільеўне, артыстцы балета (салістцы) – вядучама майстру сцэны Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь, – за значны ўклад у развіццё сучаснага харэаграфічнага мастацтва, стварэнне яркіх сцэнічных вобразаў у балетных спектаклях тэатральнага сезона 2010/2011 года;

ансамблю салістаў «Класік-Авангард» Беларускай дзяржаўнай філармоніі – за шматгадовую плённую працу па прапагандзе музычнага мастацтва Беларусі, стварэнне канцэртных праграмаў на музыку айчынных кампазітараў розных часоў;

Гладкову Яўгенію Пятровічу, загадчыку кафедры струнных народных шчыпковаўдарных інструментаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, прафесару, народнаму артысту Беларусі, – за выдатныя дасягненні ў галіне навучання і выхавання творчай моладзі, падрыхтоўку лаўрэатаў міжнародных конкурсаў;

заслужанаму аматарскаму калектыву Рэспублікі Беларусь **харэаграфічнаму ансамблю «Зорка»** Цэнтра культуры «Віцебск» – за значны ўклад у эстэтычнае выхаванне дзяцей і падлеткаў, актыўны ўдзел у культурным жыцці Рэспублікі Беларусь і міжнародных творчых праектах;

калектыву Гомельскага палацава-паркавага ансамб-

ля – за значны ўклад у музейную справу, захаванне і прапаганду гісторыка-культурнай спадчыны, вялікую працу па развіцці міжнародных культурных сувязяў;

Лазуку Барысу Андрэевічу, загадчыку аддзела старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы НАН Беларусі, – за стварэнне кнігі «Гісторыя сусветнага мастацтва. Ад старажытных часоў па XVI стагоддзе» і «Гісторыя сусветнага мастацтва. XVII–XVIII стагоддзі»;

Масумян Бэле Амікаўне, артыстцы вышэйшай катэгорыі Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага, народнай артыстцы Беларусі, – за высокае прафесійнае майстэрства і стварэнне высокамастацкіх вобразаў у спектаклях тэатральнага сезона 2010/2011 года;

творчаму калектыву рэстаўратораў Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь – за правядзенне рэстаўрацыі дзесяці твораў сакральнага жывапісу і іконаў Жыровіцкага Свята-Успенскага манастыра, арганізацыю выстаўкі «Адкрыццё святой прыгажосці. Новае жыццё старажытных абразоў»;

Шутава Генадзію Фёдаравічу, мастаку-графіку, сябру Беларускага саюза мастакоў, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь, – за значны ўклад у развіццё сучаснага выяўленчага мастацтва і стварэнне ўнікальных нацюрмортаў.

Мы ж са свайго боку віншваем лаўрэатаў прэміі, здычым ім плён у працы, здароўя і творчых поспехаў. Асабліва нас радуе, што сярод адзначаных ёсць тыя, хто шчыруе на ніве краязнаўства.

Праваслаўны каляндар

Пасхаля (паводле новага стылю)

20 лютага	Пачатак масленіцы
27 лютага	Пачатак Вялікага посту
8 красавіка	Вербная нядзеля
15 красавіка	Пасха (Вялікдзень)
24 мая	Узнясенне
3 чэрвеня	Пяцідзясятніца (Троіца)
11 чэрвеня	Пачатак Пятровага посту

Дванадзятая святы

7 студзеня, субота	Нараджэнне Хрыстова
19 студзеня, чацвер	Хрышчэнне Гасподняе (Вадохрышча)
15 лютага, серада	Стрэчэнне Гасподняе
7 красавіка, субота	Дабравешчанне Найсвятой Багародзіцы
19 жніўня, нядзеля	Праабражэнне Гасподняе (Яблычны Спас)
28 жніўня, аўторак	Успенне Найсвятой Багародзіцы
21 верасня, пятніца	Нараджэнне Найсвятой Багародзіцы
27 верасня, чацвер	Узвіжанне Крыжа Гасподняга
4 снежня, аўторак	Увядзенне ў Храм Найсвятой Багародзіцы

Вялікія святы

14 студзеня, субота	Абрэзанне Гасподняе і памяць св. Васілія Вялікага
7 ліпеня, субота	Нараджэнне Іаана Прадцечы
12 ліпеня, чацвер	Святых першавярхоўных апосталаў Пятра і Паўла
11 верасня, аўторак	Усекнавенне галавы Іаана Прадцечы
14 кастрычніка, нядзеля	Пакроў Найсвятой Багародзіцы

Шматдзённыя посты

3 27 лютага да 14 красавіка	Вялікі пост
3 11 чэрвеня да 11 ліпеня	Пятроў пост
3 14 жніўня да 27 жніўня	Успенскі пост
3 28 лістапада да 6 студзеня 2013 года	Пост перад Нараджэннем Хрыстовым

Аднадзённыя посты

Серада і пятніца на працягу ўсяго года, за выключэннем усёдзённых тыдняў і Каляднага перыяду	Навячэр'е Богаўлення
18 студзеня	Усекнавенне галавы Іаана Прадцечы
11 верасня	Усекнавенне галавы Іаана Прадцечы

27 верасня

Узвіжанне Крыжа Гасподняга

Усёдзёныя тыдні

(на серадах і пятніцах посту няма)	
з 7 да 17 студзеня	Калядны перыяд
з 5 да 11 лютага	Мытара і фарысея
з 20 да 26 лютага	Сырны (масленічны)
з 15 да 21 красавіка	Велікодны (Светлы)
з 4 да 9 чэрвеня	Троіцкі

Трапеза ў святы

Паводле Царкоўнага статута, у святы Нараджэння Хрыстовага і Богаўлення, калі яны прыпадаюць на сераду і пятніцу, посту няма. У Навячэр'е Нараджэння Хрыстовага, Навячэр'е Богаўлення, у святы Узвіжання Крыжа Гасподняга і Усекнавення галавы Іаана Прадцечы дазваляецца ежа з алеем. У святы Стрэчэння, Праабражэння Гасподняга, Успення, Нараджэння і Пакрова Найсвятой Багародзіцы, Увядзення Яе ў Храм, Нараджэння Іаана Прадцечы, апосталаў Пятра і Паўла, Іаана Багаслова, калі яны прыпадаюць на сераду і пятніцу, а таксама ў перыяд ад Пасхі да Троіцы ў сераду і пятніцу дазваляецца рыба.

Дні асаблівага памянання спачылых

18 лютага	Субота мясапусная
5 лютага	Памянне ўсіх спачылых, што пацярпелі пад час ганенняў за веру Хрыстова
10 сакавіка	Субота 2-га тыдня Вялікага посту
17 сакавіка	Субота 3-га тыдня Вялікага посту
24 сакавіка	Субота 4-га тыдня Вялікага посту
24 красавіка	Радаўніца
9 мая	Памянне спачылых воінаў
2 чэрвеня	Субота Троіцкая
3 лістапада	Субота Дзмітрыўская

Не адпраўляецца вячэнне

Напярэдадні серады і пятніцы ўсяго года (г.зн. па аўторках і чацверках)
Напярэдадні нядзельных дзён (г.зн. па суботах)
Напярэдадні дванадзятых, храмавых і вялікіх святаў
На працягу пастоў Вялікага, Пятровага, Успенскага і посту перад Нараджэннем Хрыстовым
На працягу Каляднага перыяду (ад 7 да 19 студзеня)
На працягу сырнага тыдня (Масленіцы), пачынаючы з Нядзелі мясапуснай і ў Нядзелю сырпусную
На працягу Велікоднага (Светлага) тыдня
У дні і напярэдадні Усекнавення галавы Іаана Прадцечы – 11 верасня і Узвіжання Крыжа Гасподняга – 27 верасня

Каталіцкі каляндар

1 студзеня	Святой Багародзіцы Марыі	24 чэрвеня	Нараджэнне св. Яна Хрысціцеля
6 студзеня	Аб'яўленне Пана (Тры Каралі)	29 чэрвеня	Св. Апосталаў Пятра і Паўла
8 студзеня	Хрост Пана	2 ліпеня	Найсвятэйшай Панны Марыі Будслаўскай
2 лютага	Ахвяраванне Пана	6 жніўня	Перамяненне Пана
22 лютага	Папялец (Пачатак Вялікага посту)	15 жніўня	Унебаўзяцце Найсвяцейшай Панны Марыі
16 сакавіка	Гадавіна асвячэння катэдральнага касцёла ў Мінску	8 верасня	Нараджэнне Найсвяцейшай Панны Марыі
19 сакавіка	Святога Юзафа	14 верасня	Узвышэнне Святога Крыжа
26 сакавіка	Звеставанне Пана	29 верасня	Святых Арханёлаў
1 красавіка	Пальмовая нядзеля	2 кастрычніка	Анёлаў Ахоўнікаў
8 красавіка	Вялікдзень	1 лістапада	Усіх Святых
15 красавіка	Божай Міласэрнасці	2 лістапада	Успамін усіх памерлых вернікаў
17 мая	Унебаўшэсце Пана	25 лістапада	Хрыста – Валадара Сусвету
27 мая	Спасланне Духа Святога	2 снежня	Першая нядзеля Адвэнту
31 мая	Адвезінны Найсвяцейшай Панны Марыі	8 снежня	Безаганнага Зачацця Найсвяцейшай Панны Марыі
3 чэрвеня	Найсвятэйшай Троіцы	25 снежня	Нараджэнне Пана
7 чэрвеня	Цела і Крыві Хрыста	30 снежня	Святой Сям'і
15 чэрвеня	Найсвятэйшага Сэрца Езуса		
16 чэрвеня	Безаганнага Сэрца Найсвяцейшай Панны Марыі		

На спатканне з маладосцю

Суботнім снежаньскім днём у актавай зале Бярэзінскай гарадской бібліятэкі сабралася шмат людзей. На спатканне з маладосцю шанойных гараджанаў запрасіла настальжы-вечарына «Горад помніць маладымі», якая завяршыла дэбют-праект года «Гарады як людзі, людзі як гарады» да 510-годдзя горада Беразіно.

Гведкамі маладосці сталі фотаздымкі з сямейных архіваў гараджанаў, прадстаўленыя фотастужкай насценнай рэтра-выстаўкі «Гэта ты, наша маладосць». Найстарыя фотаздымкі датаваныя 1930–1950-і гадамі. Дзіўная рэч: даўнія чорна-белыя фотаздымкі неслі асалоду воку, як сонечны прамень дававалі адценняў успамінам. Былы воблік правінцыйнага гарадка ўзнаўлялі фотаздымкі стэнды «Мы памятаем горад такім».

І ўсё ж галоўныя сведкі мінулага – жыхары Беразіно: «Я з дрэва твайго лісток, малады мой і вечны горад». 15 самых шанойных і вядомых бярэзінцаў – сведак памятных падзеяў, каго родніць не толькі геаграфічная кропка на карце, а больш геаграфія душы, рамантыка і веліч маладосці, сталі прадметам пранікнёнага апеведу. Яркія старонкі іх біяграфіяў былі прадстаўленыя праз цікавыя эпідэмы і праілюстраваныя на экране фотаздымкамі маладосці, дзе юныя і маладыя, у былых уборах, з мілым поглядам і ўсмішкай – заўтра яны праславаць родны горад. Рамантыкай маладосці і добрых справаў пазначаны пачатак працоўнай біяграфіі выпускнікоў першага выпуска 1957 года СШ № 2

г. Беразіно. Геаграфія іх першых працоўных маршрутаў – далёкі Дагестан, Комі АССР, Сібір, Узбекістан. Каспійскае мора і бурны Енісей, а па начах ім снілася рака Бярэзіна, што амывала сэрца берагі. Экзатычныя фрукты і лаваш, а мілей – бульба беларуская. Дасканала зведаная даргінская мова, а гамонка на роднай мове – замілаванне і асалода слыху і сэрцу. «Сваё мілей, чым пазычанае!» – гэтая жыццёвая выснова і прывяла маладых бярэзінцаў Л. Зямлянскую, Б. Трусевіча, В. Драбязку да вяртання ў родныя мясціны. Так з года ў год вясною прарастаюць палывыя кветкі на аднойчы выбраным месцы, якой бы горкай не была тая зямля. Галодная, але вяёлая маладосць – зацірка, якая дзерла горла, куплены на першы заробак наручны гадзіннік, першая сукенка, паліто... Тэатралізаваныя маналогі «Дзявочыя чаравічкі», «Блакітная паркалёвая сукенка» дапоўнілі ўспаміны-апеведы шчымлівым словам спеведзі.

Светлымі пачуццямі прасякнутыя ўспаміны бярэзінскіх камсамольцаў аб удзеле ва Усесаюзным фестывалі моладзі ў Маскве, ва Украіне, у Малдавіі, атрыманне памятнага аўтографа касманаўта Г. Паповіча, су-

стрэчы з Ю. Гагарыным і артыстам кіно А. Папанавым – героем кінафільма «Іван», які здымаўся ў пачатку 1980-х гадоў у Беразіно. Шляхі станаўлення аднаго з першых у рэспубліцы этнаграфічнага ансамбля «Лявоніха»; рэпетыцыі ў звычайнай сялянскай хаце, паездкі на гастролі ў Маскву, Грузію, Кіеў з калаўротам і кроснамі, выступленні ў Пецяргрофе на адкрыцці фантанаў.

У Бярэзінскай камандзе маладосці – Анатоля Несцяровіч, шляхціц з сялянскімі каранямі, выхадзец з роду Несцяровічаў, які мае герб 1607 года. Ён – рабочы, уладальнік ордэнаў Працоўнага Чырвонага Сцяга, Працоўнай Славы, срэбнага медаля ВДНГ, майстра «Залатыя рукі»; Мікалай Абазовік – 29-гадовы дырэктар найбуйной у

раёне школы, уладальнік дзвюх вышэйшых адукацыяў, мастак-самавучка; малады матэматык Лілія Казырка з такой дыкцыяй, што без праслухоўвання ёй было прапанавана стаць дыктарам беларускага радые, але дзяўчына засталася вернай роднаму гарадку, доўгу перад састарэлай матуляй і абранай прафесіяй (за 42 гады настаўніцтва падрыхтавала 5 тысячаў вучняў, пачула 363 тысячы школьных званкоў); Святлана Лобач – навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства НАН Беларусі, лаўрэат прэміі за стварэнне «Лексічнага атласа беларускай народнай гаворкі», паэтэса-аматарка; Валянціна Губарава – дырыжор хору ветэранаў з нестандартным для жанчыны захапленнем рыбалкай. Узор актыўнай жыццёвай пазіцыі – мясцо-

вы інтэлігент Анатоля Комар, першы дырэктар дзіцячага дома, самадзейны артыст з 50-гадовым стажам. Ганна Ждановіч – стваральніца прыватнага пакоя-музея драўляных лыжак, заснавальніца клуба інтэлектуальных гульняў пры РДК.

Біяграфія кожнага непаўторная, яркая, запамінальная – як і песні-шлягеры, што гучалі на вечарыне ў выкананні мясцовых самадзейных артыстаў: Мікалая Кожухава, удзельнікаў народнага калектыву «Лявоніха», хору ветэранаў. Удзельнікі вечарыны і самі дэманстравалі свой песенна-паэтычны талент. Мікалай Міхайлоўскі падарыў землякам сваю аўтарскую песню «Бярэзіна», Лілія Зубцова пранікнёна прачытала верш, прысвечаны мужу, а Анатоля Несцяровіч – гумарэску і верш, прысвечаны жонцы. Урывае са спектакля па п'есе А. Дударава «Вежа» паказалі артысты Народнага драматычнага тэатра Бярэзінскага РДК, якому больш за 50 гадоў.

Вялікія чырвоныя яблыкі з дрэва жыцця атрымалі ўдзельнікі вечарыны ў падарунак. «Дзякуй, маладосць, што прыйшла да нас на спатканне!» – гучалі сэрцам моўленыя словы шанойных прысутных, што сабою ўпрыгожылі родны горад, на юбілейным календары якога 510 гадоў. Горад год ад году толькі маладзее, хоць пяць стагоддзяў на плячах.

Тамара
КРУТАЛЕВІЧ,
загадчыца аддзела
маркетынгу
Бярэзінскай ЦРБ

Днямі да нас заходзілі калядоўнікі. У дзверы пастукалі некалькі школьнікаў розных узростаў і дарослыя. Пасля радаснага «здравствуйце!» яны прапанавалі пакалядаваць і пачалі спяваць дычытаць вершы, прысвечаныя Нараджэнню Хрыстову, пра тое, як «в небе ангел пролетел». Было шчыра, весела і... па-руску. Падзякаваўшы за калядаванне і адарыўшы слодыччу, запыталіся ў дзетак, адкуль яны. Аказалася, тутэйшыя, з храма ў ваенным гарадку, што непадалёк суседняй вёскі.

– Дык а чаму ж спяваеце калядкі па-руску?

– У нас два дзяржаўных языкі, – бадзёра адказала за ўсіх жанчына. – Усё же і так ясно.

– Дык на гэтых землях здаўна бытавалі беларускія традыцыі, спяваліся беларускія песні...

– У нас же два дзяржаўных языкі, – быў адказ. – Авообще, нас так учили, ешчэ в школе. Так что, тепер же не переучиваться. Да и где взять песню-колядку по-белорусски? У вас есть?

– Ёсць, і я гатовы падзяліцца, калі ў тым будзе патрэба. Звяртайцеся, калі ласка.

Але апошнія словы загнушыла рыпенне дзвярэй, што зачыняліся за нечаканымі гасцямі. Ашкада, бо і сапраўды хацелася прапанаваць (фактычна, суседзям) дапамагчы, каб наступныя святы былі не толькі шчырыя і ўрачыстыя, але і з захаваннем тутэйшых тра-

Неабыякавыя нататкі

Такія беларускія «колядкі», або А настаўнікі – хто?

дыцыяў, бо інакш наступны раз будзе магчымасць натыкнуцца і на «Джынгл бэлс» ды іншыя даступныя віншаванні, што далёкія ад традыцыяў беларускай зямлі. Я ўжо не кажу, што наўрад ці ў

колішніх савецкіх школах з вучнямі развучвалі калядкі ды славлі Божае Нараджэнне, калі нават адну з вядомых абрадавых песень – «Саўка ды Грышка» – перайначылі да паўпазнавальнасці.

Жонка потым ушчувала, маўляў, прычапіўся да дзяцей, якія шчыра павіншаваць хацелі, хаця і па-руску... Але ж калі не звяртаць увагі на такія (маўляў, дробязі), то і надалей айчынныя традыцыі будуць падмяняцца чужымі. І праз дзесяцігоддзі скажуць звыклае ўжо і сёння: «Дык нічога ж у беларусаў няма свайго, арыгнальнага». А падрослыя дзеткі будуць апраўдвацца тым жа «нас так вучылі».

Уладзімір
ПУЧЫНСКІ

P.S. А можа, і дарэмна я завёў з калядоўнікамі такую дыскусію? Бо дзеткі ж хацелі прынесці радасць Нараджэння Хрыстова ў кожны дом, а на якой мове тое зробленае... Давайце абмяркуем разам. Тым больш, не апошняя свята ў нашым краі! А традыцыі свае ў нас ёсць.

Нараджэнне горада

Да 430-годдзя Клімавічаў

Два першыя стагоддзі свайго летапіснага існавання Клімавічы былі малапрыкметным паселішчам. Тут не праходзіла шырокіх гасцінцаў, не шумелі кірмашы, не адбывалася важных гістарычных падзеяў. Так і жыла б вёска сваім безнадзейна шэрым жыццём, калі б не ўварваўся сюды павеў заходнеўрапейскай культуры. У 1626 годзе ў Клімавічах быў збудаваны дамініканскі кляштар, які стаў на той час ледзве не самым усходнім слупом каталіцкай царквы.

Але нават узнікненне кляштара не змяніла правінцыйнага статуса мястэчка. Клімавічы на пачатку XVIII стагоддзя хоць і цэнтр староства Мсціслаўскага ваяводства, аднак істотна саступаюць найбуйным на той час на-

селеным пунктам Клімаўшчыны – Мілаславічам і Дамамерычам, якія знаходзіліся на важнай транспартнай артэры.

Першапачаткова нічога добрага не чакала Клімавічы з уваходжаннем у склад Расійскай імперыі ў 1772 годзе. Згодна з новым адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзелам Магілёўская губерня была падзелена на Аршанскую, Рагачоўскую, Магілёўскую і Мсціслаўскую правінцыі.

Велізарнай дзяржаве з фіскальных патрэбаў быў неабходны ўпарадкаваны тэрытарыяльна-адміністрацыйны падзел. Адабраныя землі працягла час не ўпісваліся ў расійскую сістэму, адсюль няспынны адміністрацыйныя рэформы, што цягнуліся 30 гадоў.

Клімавічам пашэнціла: можа, не зусім лагічна, аднак паселішча атрымала статус горада і павятовага цэнтра. Усё вырашыў росчырк пярэ імператрыцы Кацярыны II 22 сакавіка 1777 года, і перашкодаю для гэтага не стала ні слабое рамесніцка-гандлёвае развіццё, ні малая колькасць насельніцтва (у некаторых крыніцах паведамлялася пра 259 жыхароў паселішча, і гаворка ішла хутчэй пра дарослых мужчын).

Усяго, паводле ўказа Кацярыны II, Магілёўская губерня ў 1777 годзе была разбітая на 12 павеатаў, у сувязі з чым мястэчка Клімавічы набыла статус павятовага цэнтра, а разам з ім і горада. Паўнаважным горадам Клімавічы сталі не адразу, прайшоўшы складаны абрад ініцыяцыі: у 1778 годзе быў складзены план гарадской забудовы, у 1781-м зацверджаны герб, у гэтым жа годзе была пабудаваная ўніяцкая царква, усталявалася павятовая адміністрацыя, земскі і павятовы суды. Герб горада з гэтага часу пачаў складацца з дзвюх частак: уверх – двухгаловы арол пад імператарскай каронай, унізе – залатая пчала на блакітным фоне. Уніяцкая царква доўгі час стаяла на павароце сучаснай вуліцы КІМ, аднак пазней была перанесеная на цэнтральную гарадскую плошчу і ў выніку перажыла нават Другую сусветную вайну. Вось толькі ад савецкай знявагі да рэлігіі царква не ўратавалася.

Царква Святога Міхаіла Арханёла

Згодна з планам гарадской забудовы цэнтр гарадка павінен быў мець форму правільнага прамавугольніка з цэнтральнай плошчай усярэдзіне. Гэта ўдалося ажыццявіць, бо сёння мы з лёгкасцю можам вылучыць прамавугольны цэнтр сучаснага горада: вуліцы за ледзь не чвэрць тысячагоддзя спазналі мала зменаў. Гэтая прастора абмежаваная сучаснымі гарадскімі вуліцамі МЮД, Герцэна, Свядлова і Нікалаева і лёгка вылучаецца з гарадскога ландшафту сваім размяшчэннем на роўнай мясцовасці і доўгімі прамымі вуліцамі, якія падзяляюць сядзібы гараджанаў на правільныя квадраты. Паводле плана Клімавічы меркавалася абнесці з усіх чатырох бакоў валам і з кожнага боку паставіць вароты-заставы для ўезду-выезду. У цэнтры горада пачалі з'яўляцца адміністрацыйныя і культурныя пабудовы, а таксама жыллё двараў, чыноўнікаў і купцоў.

Клімавічы не адзіны горад Магілёўскай губерні, які быў падвер-

гнуты карэннай рэканструкцыі. На Магілёў, Стары Быхаў, Чавусы, Чэрыкаў, Мсціслаў паступова распаўсюджвалася рэгулярная архітэктурна-планіровачная арганізацыя па ўзорах гарадоў Расійскай імперыі. Аднак менавіта ў нашым горадзе, ды яшчэ, бадай што, у Бабінавічах (цяпер вёска Лёзненскага раёна), прыняты прамавугольнай планіроўкі быў поўнаасцю ажыццёўлены.

Аднак нядоўга выпала быць Клімавічам горадам: у 1796 годзе землі павята перайшлі ў падпарадкаванне Мсціслава і Чэрыкава. Аднавіліся Клімавічы ў 1802 годзе пры Аляксандры І. З тых далейшых часоў паселішча ўжо ніколі не пазбаўлялася гарадскога статуса, хоць часцяком і прыходзілася яму цяжка абразлівацца параўнанні, на кшталт: «Клімавічы належаць да бяднейшых гарадоў губерні і па будынках падобны больш на вёску, чым на горад».

Алесь ЛАПО,
г. Клімавічы

Гасцінны дом (кан. XIX ст.)

Працяг тэмы. Першая публікацыя ў № 48 за 2011 г.

Продкі вядомага мовазнаўцы Льва Міхайлавіча Шакуна здаўна жылі паблізу Капыля ў невялікай вёсачцы Вусава. Нарадзіўся Лёва Шакун 14 верасня 1926 года ў вёсцы Браткава. Маці Марыя і бацька Міхаіл працавалі ў мясцовай школе настаўнікамі, а калі адкрылася школа ў Вусава, вярнуліся на радзіму. Пазней бацьку запрасілі настаўніцаў у Ляшмянскую сямігодку, Лёва тады рыхтаваўся ісці ў першы клас. Ён на выдатна закончыў 8 класаў. Але пачалася вайна. На фронце Л. Шакун пазнаёміўся з настаўнікам-паэтам Васілём Аляксеевічам Корневым, пазней яны разам уступілі ў партызанскі атрад імя Чапаева. Камандзір атрада Іван Прохаравіч Грыб даручыў Корневу і Шакуну апісаць гісторыю партызанскага руху на Капыльшчыне. Корнеў загінуў 3 лютага 1943 года.

«Пасля вызвалення роднай Капыльшчыны мне давялося пайсці ў 9 клас СШ № 1 Капыля разам са сваім далёкім сваяком Лёвам Шакуном», – расказала мне Марыя Міхайлаўна Лойка, лепшая паляводка калгаса «Ленінец», цяпер пенсіянерка. «Лёва вучыўся лепш за ўсіх і яго часта хваліла дырэктар школы Аляксандра Шумінская. Я ганарылася сяброўствам з ім». Шмат цікавага са школьнага жыцця паведаміла Софья Васільеўна Мікалаеўская (Контусь), былая піянерважата. Яна добра ведала Лёваву маму-настаўніцу. Узгадала і іншых настаўнікаў: Вітольда Сяпешку, Зінаіду Галубоўскую, Канстан-

Імя ў мовазнаўстве

ціна Мамчыца, якія навучылі Л. Шакуна любіць нашу гісторыю, родную мову. Пад уплывам педагогаў ён і выбраў накірунак свайго навуковага дзейнасці. С.В. Контусь узгадала, як пасля заканчэння дзясяцігодкі Леў Шакун некаторы час працаваў адказным рэдактарам капыльскага радыёвяшчання (пасля вайны была такая пасада), нават запрашаў яе выступаць на радыё.

У 1946 годзе Леў Міхайлавіч паступіў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры. Пасля заканчэння, займаецца ў аспірантуры, а ў 1953 годзе абараняе кандыдацкую дысертацыю, працуе ў альма-матэр спачатку выкладчыкам, а пасля дацэнтам. У 1965 годзе паспяхова абараняе дысертацыю па гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Неўзабаве яму прысвоілі званне прафесара і прызначылі загадчыкам кафедры. Пасля гэтага ён зарэкамендаваў сябе выдатным выхавацелю студэнтаў і вучоным. Далей ён узначальвае розныя доктарскія саветы. Займае пасаду намесніка адказнага рэдактара часопіса «Веснік БДУ» і адказнага рэдактара штогодніка «Беларуская мова», працуе навуковым кансультантам многіх энцыклапедычных выданняў. Ён літаральна гарэў на працы, і калегі здзіўляліся, як наш зямляк усё паспяваў. 200 наву-

ковых публікацыяў па гісторыі беларускай літаратурнай мовы, мовазнаўства і словаўтварэння дапамагаюць студэнтам і аспірантам за сваіх вучэбных матэрыялаў. Ён чытаў лекцыі не толькі ў БДУ, але і ў Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горкага (зараз імя М. Танка).

Вучоны даследаваў розныя пласты фарміравання рускай, беларускай, украінскай моваў, а таксама вывучаў уплыў старабеларускай мовы на развіццё сучаснай. Леў Міхайлавіч прасочвае і аналізуе старажытныя творы: беларускія летапісы і статуты, рыцарскія аповесці, рэлігійныя творы, выданні Скарыны, Буднага і інш. Ён піша: «Даволі не проста вызначыць такую з'яву, як мова выданняў Скарыны. У мове асветніка спалучаюцца элементы розных моўных сістэм, аднак Скарына ўсё-

такі з'яўляецца рэфарматарам мовы».

Па-сапраўднаму новая беларуская мова развівалася ў XIX стагоддзі, на яе фарміраванне паўплывалі, як піша Л. Шакун, Я. Баршчэўскі, Я. Лучына, А. Гурыновіч. Іх уклад добра асветлены ў дапаможніку «Беларуская літаратурная мова XIX – пачатку XX стст.». Аўтар адзначае, што беларуская мова пачала развівацца з прыходам у літаратуру Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча і Ц. Гартнага.

Прапагандзе беларускай мовы прысвечаны дзясяткі кніг Л. Шакуна, і адна з іх узнагароджаная Дзяржаўнай прэміяй Беларусі. Займаючыся гісторыяй беларускага мовазнаўства, ён напісаў працы «Беларускае мовазнаўства» (1967, 1993), «Развіццё мовазнаўства БДУ» (1971), а ў 1995 г. – манаграфію «Гісторыя беларускага мовазнаўства».

За плённую працу Леў Міхайлавіч атрымаў званне «Заслужанага работніка вышэйшай школы БССР» у 1979 годзе, быў узнагароджаны медалём імя Францыска Скарыны, граматамі Вярхоўнага Савета БССР, баявымі ўзнагародамі. Цікавы факт: не адставала ад сына і маці, якая атрымала ордэн Леніна і званне заслужанай настаўніцы БССР.

Памёр Леў Міхайлавіч Шакун 6 лістапада 1996 года.

Іван ІГНАТЧЫК, г. Капыль

Ну вось і дачакаліся снегу. Час зімовых святаў! А каб раскрыць, якія ж святы прыхавала для нас чараўніца зіма, філіял Веткаўскага музея народнай творчасці імя Ф.Р. Шклярава падрыхтаваў выстаўку «Магія зімовых святаў».

На самым уваходзе са шчырай усмешкай ужо чакае навуковы супрацоўнік музея Пятро Цалка. Ветліва прымае і музей. А вось і яна – «магічная» зала. А магічная таму, што, паводле словаў Пятра, зімовыя святы – гэта не проста святы, а ў большай ступені містычныя святы, паколькі эпіцэнтр, вакол якога яны гуртуюцца, гэта дзень зімовага сонцастаяння, калі зрухі ў прыродзе і Сусвеце прыводзяць да зрухаў у разуменні людзей. Як прыклад – спробы дзяўчатаў зазірнуць у невядомае, варожачы на будучага мужа, што было (ды і застаецца) вырашальным у іх лёсе.

Адкрываюць зімовыя святы Каляды. Увесь цыкл калядных, святых або, як іх яшчэ называюць у народзе, крывых вечароў пачынаецца 24 снежня і заканчваецца 19 студзеня. На працягу гэтага часу нічога нельга

Таямнічае – побач

рабіць, таму што альбо жыўла будзе нараджацца крывая, альбо дзеці могуць нараджацца з пэўнымі адхіленнямі.

Каляды паядналі ў сабе дзве культуры: язычніцкую і хрысціянскую. Язычніцкая культура звязаная з днём зімовага сонцастаяння (узыходзіць да лац. *calendas* 'пачатак года', калі рымляне аддавалі свае даўгі). Як варыянт, Каляды ў сваёй аснове прысвечаныя язычніцкаму боству Каляда. Хрысціянская культура свой унёсак зрабіла фактам нараджэння ў гэты час Ісуса Хрыста. Праўда, перыяд нараджэння Хрыста вагаецца ад 12 г. да н.э. да 4 г. н.э. Дзень жа зімовага сонцастаяння пасля самай доўгай ночы даваў адлік адраджэнню сонца. «*Нараджэнне сонца – здаўна язычніцкае свята. Хрыстос жа пачаў увасабляцца менавіта як свет, сонца, таму на гэты час і было прымеркаванае нараджэнне Хрыста*», – тлумачыць Пятро.

Фрагмент экспазіцыі «Шчодры»

дзя, бусла як жывёлаў-бостваў альбо як жывёлаў-ахвяраў. Вядома, што ў язычніцкія часы прыносіліся ахвяры, у асноўным гэта былі авечка альбо каза. Менавіта таму каза, якая весела танчыць пад песню «Го-го-го, каза, го-го-го, шэрая», раптам падае і памірае – прыносіцца ў ахвяру. А гаспадары, каб яе ажывіць, са свайго боку прыносяць ахвяры казе.

Як бачым, людзі са светапоглядам язычніцкім у сваёй аснове, якія прынялі хрысціянства, аб'ядналі гэтыя два святы. Нават у больш архаічных варыянтах калядных песень спяваецца пра рай, не звязаны з біблейскім раем, спяваецца пра нейкае зялёнае віно (архаічны рэфрэн калядных песень «*Зялёнае віно*»). Звязанае гэта ў першую чаргу з адраджэннем прыроды. Да таго ж, *зялёнае віно* сустракаем і ў велікодных песнях: Вялікдзень раней быў пачаткам года.

Не маглі існаваць язычніцкая і хрысціянская культуры паасобку. Выстаўка, з аднаго боку, закранае хрысціянскае ў чалавеку (мы бачым тут іконы, напрыклад, ікона Святой Варвары, якая ў свой час была замучана за тое, што прыняла хрысціянства). З другога боку, выстаўка не адыходзіць ад аб-

радаў і звычаяў, складзеных народам на працягу стагоддзяў. «*Усе хрысціянскія святы прымеркаваныя*

Фрагмент экспазіцыі «Вадохрышча»

(і гэта не сакрэт) да язычніцкіх святаў. Таму разуменне людзей успрымае гэтыя святы не проста як святы, а як напоўненыя хрысціянскім зместам», – адзначае Пятро.

Наступная частка экспазіцыі прысвечаная Вадохрышчу, аднаму з самых вялікіх хрысціянскіх святаў, якое засведчыла існаванне трыадзінага Бога: Бога-сына, які хрысціўся ў рацэ Іярдан, Святога Духа,

Ікона Святога Аўласія

які сышоў з яго, і Бога-бацькі, які ўсё гэта засведчыў. 19 студзеня – на Вадохрышча – святой была не толькі вада, у якой купаліся. Дакладна запісана, што ў вёсцы Неглюбка Веткаўскага раёна ў гэты дзень гаспадыні выносілі і развешвалі на тыне поцілкі, ручнікі, іконы, што асвятлялася непасрэдна самім паветрам. Гэты дзень ужо быў асвечаны Богам. Нават вада з любой калюгі ў гэты дзень лічылася святой. Акрамя таго, існуе абрад асвятлення калодзежаў. Каля яго збіраліся, развешвалі вакол поцілкі і ручнікі, іконы, асвятлялі ваду. Вада ў ім была святая на працягу года.

Ланцуг зімовых святаў і прысвяткаў, дзе народны і хрысціянскі календары цесна пераплятаюцца, заканчваецца Стрэчаннем: «*зіма з летам стрэкаецца*». У гэты дзень – 15 лютага – адбываецца своеасаблівае спаборніцтва паміж зімой і вясной. Лічылася, калі на Стрэчанне певень са страху нап'ецца, та хутка прыйдзе вясна, калі не – перамагла зіма, не хутка яна здасць свае паўнамоцтвы вясне. Таму і стараліся ў гэты дзень абудзіць зямлю: тройчы з бомкамі аб'язджалі вёску па коле, па сонцы. А чым больш голасу, руху, шэсця, тым больш ажывае зямля.

Любое свята – гэта звыш-час, у які адбываюцца звыш-дзеянні. «*Паколькі наш народ заўсёды быў аграрыем, галоўнае ва ўсіх святах – абуджэнне зямлі з разлікам на будучы ўраджай: ёсць ураджай – ёсць і чалавек*», – падводзіць вынік Пятро.

Што і казаць, выстаўка сапраўды ўражвае як прадстаўленымі экспанатамі, так і каментарамі да іх. Безумоўна, безліч скарабаў хавае ў сабе народная душа. Хочаце да іх дакрануцца? Выстаўка працуе да сакавіка.

Марына МАРКЕВІЧ,
г. Гомель
Фота Пятра ЦАЛКІ

Фрагмент экспазіцыі «Варожбы»

«Дык аддайце ж свае даўгі...»

З нататак жандара

Начальнік штаба Корпуса жандараў і адначасова кіраўнік III аддзялення Асабістай Яго Імператарскай Вялікасці канцылярыі Лявонцій Васільевіч Дубельт, шляхецкі род якога быў вядомы ў Літве яшчэ з пачатку XVIII стагоддзя, пакінуў пасля сябе невялікую, але вельмі цікавую літаратурную спадчыну. У адрозненне ад нататак і дзённікаў, што былі выдадзеныя раней, Дубельт пакінуў і свае службовыя запісы, што адносяцца да 1845–1846 і 1849–1850 гадоў.

Гэправа ў тым, што да Л.В. Дубельта сцякаліся самыя розныя звесткі, а пра найбольш важныя падзеі ён інфармаваў сваё кіраўніцтва. Практыка пакідання «записок для сведения», што прадастаўляліся шэфу жандараў пад час яго адсутнасці ў сталіцы, замацавалася з прыходам да кіраўніцтва палітычнай паліцыі ў 1844 годзе князя А.Ф. Арлова. Службовыя дзённікі такога кшталту штодзённа дастаўляліся Арлову кур'ерскай поштай і вярталіся назад з яго рэзалюцыямі. Пасля смерці Дубельта гэтыя дакументы паступілі

ў «запечатанном картоне» ў сакрэтны архіў III аддзялення пад назвай «бумаги Л.В. Дубельта». Яны захаваліся і сёння знаходзяцца ў Дзяржаўным архіве Рэспубліканскай Федэрацыі.

Найцікавым лічу архіў Дубельта за 1849 год, дзе ёсць звесткі пра Беларускі край. Неабходна адзначыць, што дзённік напісаны асабіста Дубельтам цёмна-карычневымі чарніламі і займае 2/3 шырыні аркуша. Паметкі і рэзалюцыі А.Ф. Арлова ўпісаныя на палях алоўкам.

Вось першы запіс з гэтага дзённіка, што быў зроблены Л.В. Дубельтам 25 сакавіка 1849 года: «*Политического преступника Незабытовского, книги и бумаги коего захвачены в Дубенском уезде, Высочайше повелено отправить с фельдъегерем в каторжную работу на 20 лет.*

Г.-Л. Миркович доносит, что Незабытовский находится в совершенном изнеможении и не может даже вставать с постели; что по наблюдениям признаков его болезни, оказывается, что он страдает сухоткою спинного мозга, и что болезнь эта принадлежит к разряду весьма опасных и редко излечимых, а потому и нет никакой физической возможности совершить ему путь по назначению.

Г.-Л. Миркович предписал поместить сего преступника в Виленский военный госпиталь и содержать его там отдельно под самым строгим надзором, впредь до могущей последовать перемены в его положении».

Што тычыцца «Г.-Л. Миркович», то гэта ніхто іншы як Фёдар Якаў-

Партрэт Л. Дубельта (мастак – П. Сакалоў, 1834 г.)

левіч Мірковіч – генерал-лейтэнант, Віленскі генерал-губернатар. А што да «политического преступника Незабытовского», то ім апынуўся мешчанін Мінскай губерні Аляксандр Іванавіч Незабытоўскі. Ён быў арыштаваны ў 1847 годзе за захаванне і друкаванне забароненай літаратуры і пасля асуджаны ваенным судом на 20 гадоў катаржнай працы.

На жаль, гэта пакуль усё, што атрымалася адшукаць пра нашага суайчынніка А.І. Незабытоўскага – першага рэвалюцыйнага друкара Беларусі. Пошукі архіўных дакументаў пра яго не далі якіх-кольвек вынікаў. Можна, справа А. Незабытоўскага захоўваецца ў якім-небудзь архіве Літвы. Калі б знайшлі, то даведаліся б, якую літаратуру выдаваў гэты мужны чалавек. Мяркуючы па прысуду (20 гадоў катаргі), яна павінна была надзвычай сядзейнічаць звяржэнню тагачаснага ладу.

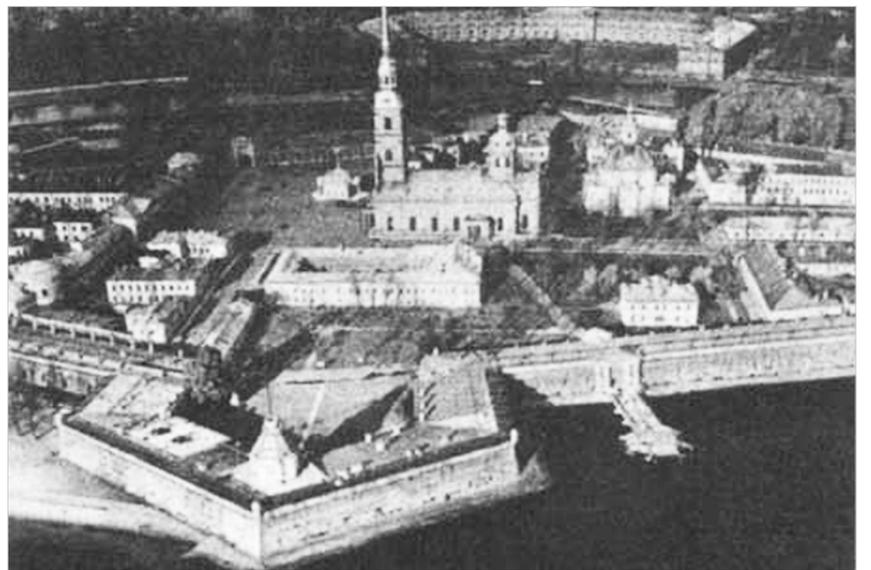
Праз некалькі старонак рукой Л.В. Дубельта зроблены наступны запіс: «Г<енерал>-л<ейтэнант> Миркович сейчас получил из Вильны известие, что преступник Незабытовский скончался».

Ніякай заўвагі, а тым больш рэзалюцыі шэфа жандараў князя А.Ф. Арлова на гэтых дакументах няма.

Але калі пра А.І. Незабытоўскага мы ведаем вельмі мала, то пра другую асобу службовых нататак Л.В. Дубельта – пра Івана Львовіча Ястржэбскага, таксама з Мінскай губерні, – ведаем больш. Пасля заканчэння Харкаўскага ўніверсітэта ён вы-

10 мая 1849 года Л.В. Дубельт інфармаваў А.Ф. Арлова: «Допрашивали Ястржембского. Вице-инспектор классов Технологического института. Он показал, что читал лекции о политической экономии, о Фурье и Прудоне, – уверял, что никогда речи его не клонились ко вреду правосудия, но впоследствии начал быть откровеннее и сознался, что иногда восставал против чиновности, что выражал желание о восстановлении Польши, что говорил о своём совете извозчику не платить оброку, наконец, сказал откровенно, что общество Петрашевского, по его мнению, желало для России конституционного правления. В заключении сказал, что он ширый фурьерист».

3 студзеня 1850 года Іван Ястржэбскі разам з іншымі петрашэўцамі быў прысуджаны да расстрэлу. Але смяротнае пакаранне было замененае на шэсць гадоў катаргі. Яго выслалі ў Табольскую губерню, а ў 1857 годзе дазволілі вярнуцца ва ўнутраныя губерні Расіі, дзе да 1871 года знаходзіўся пад наглядам паліцыі. У канцы

Петрапаўлаўская крэпасць, куды траплялі многія арыштантаў

кладаў палітычную эканомію і статыстыку ў Інстытуце інжынераў шляхоў зносінаў і Тэхналагічным інстытуце ў Пецярбургу. Крытыкаваў антычную тэорыю народнаасялення, прапагандаваў ідэі перадавых заходнееўрапейскіх мысліцеляў. На фармаванне яго філасофскіх поглядаў зрабіў уплыў рускі рэвалюцыйнер-дэмакрат А.І. Герцэн.

З 1848 года Іван Львовіч актыўны ўдзельнік рэвалюцыйнага гуртка М.В. Петрашэўскага, у маі гэтага ж года быў арыштаваны і патрапіў у Петрапаўлаўскую крэпасць.

1850-х гадоў як інжынер-пудеец удзельнічаў у будаўніцтве пашы Масква-Варшава на тэрыторыі Магілёўскай губерні.

Перагляд службовых нататак Л.В. Дубельта працягваецца. Таму калі яшчэ будучы знойдзеныя звесткі, датычныя нашага краю, адразу ж раскажу пра іх.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ
Ад «КГ». Пра слаўных прадстаўнікоў беларускага роду Ястржэбскіх можна дадаткова даведацца з кнігі «Слаўтыя імёны Бацькаўшчыны» (вып. 2), набыць якую можна ў рэдакцыі (кошт – 7 500).

А. Арлоў

М. Петрашэўскі

Рукапісы нашых татарараў

Напрыканцы снежня ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі адбылася прэзентацыя каталога «Рукапісы татарараў Беларусі канца XVII – пачатку XX стагоддзя з дзяржаўных кніга-

збораў краіны», надрукаванага ў «Выдавецкім доме “Беларуская навука”».

Кніжная культура татарараў-мусульманаў Беларусі – з’ява ўнікальная. Татары пачалі перасяляцца на беларускія землі з XVI стагоддзя, і, відавочна, ужо тады беларуская мова стала для іх роднай. Каб зберагчы на новай радзіме мусульманскую рэлігію, татары пераклалі на беларускую і польскую мову свае рэлігійныя кнігі, карыстаючыся пры гэтым свяшчэнным для мусульманаў арабскім алфавітам.

Рукапісы татарараў Беларусі атрымаліся шматмоўнымі: у іх змяшчаліся тэксты на арабскай, цюркскай, беларускай і польскай мовах – усе яны былі напісаныя арабскімі літаратамі. На жаль, такіх рукапісных кніг заста-

лося вельмі мала, усяго ў свеце некалькі сотняў. Сярод тых, што знаходзяцца ў дзяржаўных кнігазборах, у Літве захоўваецца 40 рукапісаў, у Польшчы – 10, Расійскай Федэрацыі – 11, Вялікабрытаніі – 3, Украіне – 1, Германіі – 1, Латвіі – 1. У дзяржаўных калекцыях Беларусі – 50 асобнікаў.

Знагоды імпрэзы ў ЦНБ арганізаваная выстаўка «Рукапісы татарараў Беларусі канца XVII – пачатку XX стагоддзя з фондаў ЦНБ НАН Беларусі», на якой прадстаўлены 15 арабаграфічных рукапісных кніг канца XVII – пачатку XX стагоддзя, а таксама даследаванні айчынных і замежных навукоўцаў пра татарскую кніжнасць. На некаторых кнігах можна ўбачыць запісы перакладчыкаў і былых уладальнікаў. У найстарым рукапісе калекцыі (1686) пазначаны перакладчык – Ур’яш ібн Ісмаіл, імам мусульманаў Мінска.

Раздзел выстаўкі, прысвечаны даследаванням пра кніжнасць татарараў Беларусі, пачынаецца з працы першаадкрывальніка пісьменства та-

Паўкітаб (апошняя трэць XVIII ст.)

тараў, ураджэнца Беларусі, прафесара ўсходніх моваў Пецярбургскага ўніверсітэта Антона Мухлінскага «Zdanie sprawy o Tatarach litewskich...»

(«TeKa Wilenska, 1858») і заканчваецца публікацыямі сучасных навукоўцаў.

Ул. інф.

Галоўны муфтый татарараў Беларусі Абу-Бакір Шабановіч

Калядная мазаіка

Уздоўж

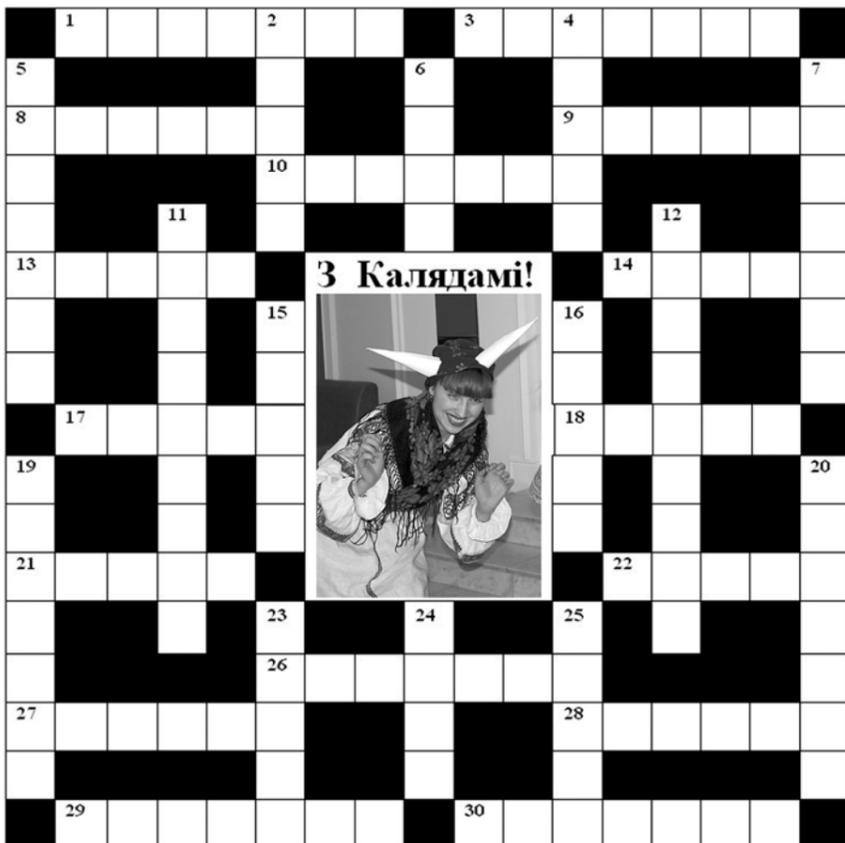
1. «Ноч далёка расцілае // Снягоў белых ...». З паэмы Я. Коласа «Сымон-музыка». **3.** Горад на Блізкім Усходзе, дзе, паводле біблейскага падання, нарадзіўся Ісус Хрыстос. **8.** ... на Куццю – ранняя вясна і благое лета (прыкм.). **9.** Свойская жывёліна, прадказальнік лёсу дзяўчатаў пад час навагодняй і каляднай варажбы: з якога боку пачуецца брэх, адтуль і будзе яе суджаны. **10.** Як студзень цёплы на лік, дык завідны ... (прыкм.). **13.** «Каляда, Каляда! Нават ... – не бяда». З верша У. Мазго «Каляда». **14.** Тое, што і напітак. **17.** Прыемны пах, духмянасць. **18.** Халодны паўночны пранізлівы вецер (разм.). **21.** «Калядныя ...». Верш С. Сокалава-Воюша («Злятаюць з нябёсаў сняжынкі»). **22.** Калі на Каляды ідзе снег – добра будучь раіцца ... (прыкм.). **26.** Прыйшлі ... – гаспадарам парадкі (прыкм.). **27.** «...», ..., на зямлі Святы Вечар». З верша Л. Геніюш «Святы Вечар». **28.** Спявак; уваходзіць у склад калядоўшчыкаў. **29.** На Каляды – ..., на Вялікдзя – сыр, а ўсё чалавек сыт (прыкм.). **30.** «Нядзеля. ... калядны, // У хаце ўсё ладна». З верша А. Письмянкова «Нядзеля».

Упоперак

2. Лыжная След, які пакідаюць за сабой лыжнікі. **4.** Кадачка з вушкамі (разм.). **5.** Назва некаторых машынаў са сваёй цягай. **6.** Кіславаты напітак, які заўсёды быў на

стале ў першую, поспую, куццю. **7.** Добрае ... на калядную куццю абячае лета добрае і ўрадлівае (прыкм.). **11.** Тыя, хто ходзяць па калядзе. **12.** Месца, дзе зімуюць або спыняюцца зімой людзі. **15.** «Зіма. ... Пагодны дзень. // А снег, як зорны шчыт, іскрыцца». З верша А. Салаўя «Каляды». **16.** Студзень імглісты – мокры год, студзень халодны – позняя ... і халоднае лета (прыкм.). **19.** Узор або малюнак з рознакаляровых кавалачкаў шкла, дрэва і інш. **20.** Раскацістыя гукі грому. **23.** Лінейка з дзяленнямі ў прыборах. **24.** Сораму – як у пеўня ... на шпорах (прыкм.). **25.** «І заплача ..., і застогне ..., // Загалосіць зіма белавокая». З верша З. Бядулі «Зімовая казка».

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Дзе варта пабываць

*** Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту запрашае на свята «Шчадрэц», якое адбудзецца 15 студзеня 2012 года з 13.00 да 15.00 гадзінай.**

Шчадрэц або Шчодрая куцця – вечар напярэдадні свята Васіля Вялікага (першага дня Новага года паводле старога стылю), які адзначалі пад час Калядаў. Адным з галоўных сімвалаў свята з’яўлялася калядная зорка. Шчадрэц – бог балявання і бяседы. У розных кутках Беларусі на Шчадрэц калядоўшчыкі хадзілі з Казою – сімвалам ураджко, Мядзведзем, які ўвасабляў сілу і здароўе. Мясцовы непаўторны каларыт гэтага свята назіраўся ў тым, што на Гомельшчыне вадзілі Кабылу, на Міншчыне – Жорава, на Гродзеншчыне – Бусла.

Адметнасцю сёлетняга свята ў музеі стане дэманстрацыя абраду «Шчадрэц» з вёскі Рог Салігорскага раёна, які ўнесены ў спіс нематэрыяльнай спадчыны Беларусі, у выкананні народнага фальклорнага калектыву «Палескія крыніцы».

У каляднай праграме свята прымуць удзел народны тэатр-студыя гульні «Прымакі» з вёскі Ахонава Дзятлаўскага раёна (мастацкі кіраўнік Таццяна Янушкевіч), дзіцячы ўзорны калектыв народнай песні «Валожкі» мінскага Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў (мастацкі кіраўнік Іосіф Васілеўскі), даўні сябар музея – фальклорны калектыв «Мілавіца» Цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «Ветразь» Кастрычніцкага раёна г. Мінска (мастацкі кіраўнік Марыя Снітко). Прадстаўленне лялечнага тэатра «Батлейка» дарослым і дзецям падарыць сустрэчу з народным мастацтвам мінулага.

Запрашаем усіх наведнікаў прыняць удзел у традыцыйным конкурсе «Калядная зорка». Зрабіце загадка сваю калядную зорку, прынесіце яе на свята і станьце пераможцам! Пад час свята «Шчадрэц» кожны ўдзельнік зможа пазнаёміцца з экспазіцыяй музея, зрабіць незабыўныя фотаздымкі, за дадатковую плату набыць сувеніры ад народных майстроў і падсілкавацца ў карчме. Пачнем Новы год разам! Да сустрэчы на свяце!

Кошт квіткаў для ўсіх катэгорыяў наведнікаў 15 000 рублёў, дзеці дашкольнага ўзросту – бясплатна.

Экспазіцыя музея працуе з 10.00 да 17.00. Каса працуе з 10.00 да 16.30.

Шаноўныя наведнікі! Калі ласка, паклапаціцеся пра абыткі і вопратку згодна з умовамі надвор’я. Свята «Шчадрэц» адбудзецца пры любым надвор’і!

*** У межах кампаніі «Будзьма!» 16 студзеня 2012 года ў Палацы мастацтваў (вул. Казлова, 3) адбудзецца прэзентацыя беларускамоўных насценных календароў, выдадзеных ТБМ на 2012 год. Найперш гэта календар, прысвечаны 120-годдзю Максіма Багдановіча, а таксама некалькі дзясяткаў насценных календароў з выявамі шэдэўраў беларускага дойлідства, выдадзеных у межах праекта «Захаванне культурнай спадчыны праз удзел у краязнаўчай дзейнасці».**

У прэзентацыі возьмуць удзел мастак-дызайнер, аўтар календароў Ігар Марачкін, старшыня ТБМ Алег Трусаў, першы намеснік старшыні ТБМ Алена Анісім.

У тэатры «Зьніч»

Тэатр аднаго акцёра «Зьніч» адкрывае новы – дваццаць другі тэатральны сезон!

16 студзеня ўвазе глядачоў прапануецца монаспектакль-сустрэча паводле Артура Вольскага «**Вясёлая карусэля**», прысвечаны гэтаму цудоўнаму паэту. У спектаклі выкарыстаныя самыя ярковыя яго творы. Выканаўца заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава пры музычным суправаджэнні Дар'і Мяцеж і Алены Літаш (цымбалы) на «чароўнай каруселі» вядзе глядача па жыцці і творах А. Вольскага. А на заканчэнне спектакля глядачоў чакае падарунак – магчымасць выйсці на сцэну і паспрабаваць свае творчыя сілы. Пачатак спектакля ў 19.00.

Увечары глядачоў чакае паэтычны монаспектакль «**Не праклінай, што я люблю...**» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Выканаўца Мікола Лявончык, музычнае суправаджэнне Дар'і Неўмяржыцкай і Алены Літаш (цымбалы). «Родныя дзеці» – твор сучасны, вельмі актуальны. Ягонныя героі ставяць сабе, жыццю зусім няпростыя пытанні. На некаторыя з іх прыйдзецца адказаць усім нам, родным дзецям беларускай зямлі. Пачатак спектакля ў 19.00.

17 студзеня глядачам прапануецца музычна-драматычны монаспектакль «**Пачакай, сонца!**» паводле рамана у вершах Ліны Кастэнкі «Маруся Чурай», твораў еўрапейскай паэзіі з кнігі «Перабіраю самацветы», санетаў «Бабіна лета» і вершаў Ніны Мацяш. Сюжэт спектакля распавядае аб каханні і пакутах украінкі Марусі Чурай, вядомай у народзе сваімі цудоўнымі песнямі, пра суд, які вяршыцца ў Палтаве. Жанчына асуджаная за ненаўмыснае забойства свайго жаніха. І толькі Універсал Багдана Хмяльніцкага ўратаваў жыццё слаўнай пясняркі Марусі Чурай. Суд над Марусяй закранае душу і сэння, прымушае судзіць сябе.

Выканаўца Галіна Дзягілева. Пачатак спектакля ў 19.00.

19 студзеня на сцэне монаспектакль паводле твораў Змітрака Бядулі «**Пяюць начлежнікі**». Гэты паэтычна-празаічны твор вызначае тэму спектакля – «аб жыцці кожнага чалавека, які прыходзіць у гэты свет», кожны чалавек «пые» ў гэтым жыцці сваю песню. І песня яго мае «пачатак» (ад нараджэння) і свой адметны «шлях»... А ўсе мы «начлежнікі», таму што ў снах мы марым аб жыцці... Выканаўца Галіна Дзягілева пры суправаджэнні музыкі гуртоў «Стары Ольса», «Гуды», «Палескія песні». Пачатак спектакля ў 19.00.

20 студзеня маленькія глядачы змогуць агунацца ў казачную атмасферу спектакля паводле апавесці А. дэ Сэнт-Экзюперы «**Мой маленькі прынец**», прысвечаны Яўгену Глебаву, музыка якога гучыць у спектаклі. Выканаўца Раіса Астразінава. Пачатак спектакля ў 15.00.

Увечары гэтага ж дня ўвазе глядачоў прапануецца монаспектакль «**Нобіль – барвяны ўладар**» паводле апавесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». 1620–1630-я гады на Беларусі прынята лічыць смутнымі часамі. Вельмі складаны ўнутраны і знешні стан Рэчы Паспалітай таго часу змушаў яе да ваенна-палітычнай барацьбы з суседзямі – Расіяй, Швецыяй, Турцыяй. Таму зусім невыпадкова, што аўтар у апавесці «Сівая легенда» (першапачатковая назва «Раман Ракута») дае слова наёмнаму ваяру Конраду Цхакену. Гэты даволі незвычайны ход дазваляе У. Караткевічу намалюваць узбуджаны і рамантызаваны погляд на асобу, народ, гісторыю Бацькаўшчыны. Усхваляваны маналог ператвараецца... у «сіваю легенду» аб нашым народзе. Выканаўца заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шалестаў.

Усе спектаклі праходзяць у Тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Даведкі па мінскім тэлефоне 3 317 553.

Каб на Каляды печ не развалілася

Шмат пажараў узімку адбываецца з-за пашкоджаных печаў. Практыка паказвае, што пачынаецца «сезон» пажараў менавіта ў прыватных сектарах.

Каб папярэдзіць небяспеку, трэба прытрымлівацца наступных правілаў:

перад пачаткам ацяпляльнага сезона печ трэба правесці і адрамантаваць, калі ў гэтым ёсць неабходнасць. Дымаходы неабходна пабяліць (лёгка будзе пабачыць трэшчыны і выправіць іх); адлегласць ад печкі да згараемых канструкцый павінна быць не менш за 50 см;

пад час ацяпляльнага сезона трэба кожныя тры месяцы праводзіць ачыстку коміна, бо сажа можа накіцца і загарэцца;

каб пазбегнуць пажару ад вуголля, што выпала з печы, неабходна прыбіць бляху на падлозе перад ёю.

Пры эксплуатацыі печы забараняецца: выкарыстоўваць печы, у якіх ёсць трэшчыны і пашкоджаныя дзверцы;

распальваць печ гаручымі вадкасцямі (бензінам, газай, растваральнікамі і інш.) – у выніку моцнай успышкі полымя праз топку выкідаецца вонкі; пакідаць печы без нагляду ці на дзяцей;

сушыць на печах і складваць каля іх адзенне і іншыя рэчы, што лёгка ўзгараюцца;

перапальваць печ ці скарыстоўваць паліва, пад якое яна не прыстасаваная;

высыпаць залу каля пажаранебяспечных пабудоваў (яе неабходна ссыпаць у яміну, але спачатку яшчэ і затушыць вадой ці снегам);

кідаць у печ прадметы, што з'яўляюцца выбуховымі і ўтвараюць іскры.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАГІЛЁЎ (працяг артыкула). Сярод помнікаў у XVII ст. вядомыя Успенская царква (не збераглася), Богаўленскі брацкі манастыр (у 1616–1773 гг. пры ім існавала брацкая друкарня) з Богаўленскім саборам (не збераглася), касцёл і калегіум езуітаў, фарны касцёл. У Паўночную вайну ў 1708 г. горад спалены і разрабаваны. Да сярэдзіны XVIII ст. адноўлены.

З 1755 г. епіскапам у Спаскім манастыры быў Георгій Каніскі, беларускі і ўкраінскі пісьменнік, царкоўна-палітычны і культурны дзеяч. Захаваліся мураваны 2-павярховы палац Каніскага і Мікалаеўская царква (помнікі беларускага барока).

З 1772 г. у складзе Расіі, цэнтр Магілёўскай губерні, з 1778 г. – намесніцтва, з 1796 г. – павета Беларускай

Мікалаеўская царква

губерні, з 1802 г. цэнтр губерні. У канцы XVIII – 1-й пал. XIX ст. у горадзе працягвала складвацца радыяльна-веерная сістэма вуліцаў з 2 галоўнымі плошчамі і асноўнымі магістралямі – Дняпроўскім праспектам (колішняя Шклоўская) і Вялікая Садовая (колішняя Ветраная), якія сыходзіліся на Губернатарскай плошчы (былая Гандлёвая, сучасная Савецкая). На працягу XVIII ст. пабудаваны на тэрыторыі Спаскага манастыра Спаская царква, архірэіскі палац, будынак семінары, а таксама касцёл кармелітаў і архіепіскапскі палац, будынак духоўнай кансісторыі, касцёл і кляштар бернардынцаў, Пакроўская царква (не збераглася). У XIX ст. узведзены Барыса-Глебскія цэрквы. На ўсходняй беразе Дняпра створаная Ма-

гілёўская сядзіба «Піпенберг». У 1-й пал. XIX ст. былі знесены земляныя валы. У Айчынную вайну 1812 г. акупаваны французскімі войскамі і разрабаваны. З 2-й пал. XIX ст. хутка развівалася прамысловасць. Значны ўплыў на планіровачную структуру горада канца XIX – пач. XX ст. зрабіла будаўніцтва (1902) чыгункі з пасажырскай і таварнай станцыямі. На скрыжаванні Дняпроўскага праспекта і вуліцы Дваранскай сфармавалася Тэатральная плошча з будынкам тэатра (цяпер Магілёўскі абласны драматычны тэатр), куды зрэдку прыязджалі тэатральныя трупы з іншых гарадоў. У гэты час пастаўлены будынкі Аляксандраўскага рэальнага вучылішча, жаночага епархіяльнага вучылішча, дзяржаўнага і пазямельна-сялянскага банкаў, крэдытнага таварыства, гарадской управы і інш. У 1878 г. у цэнтральнай частцы горада праведзены водаправод. Насельніцтва ў 1910 г. дасягнула 52 500 чалавек, у 1913-м – 67 707.

Тэатральная плошча (фота пач. XX ст.)

У самым пачатку Першай сусветнай вайны Беларусь была аб'яўленая на ваенным становішчы. У Магілёве з жніўня 1915 г. знаходзілася стаўка Вяроўнага галоўнакамандуючага (пасля імператара Мікалая II яе ўзначальваў генерал Духонін і М.В. Крыленка, потым – Ваенна-рэвалюцыйны камітэт). З сярэдзіны лістапада 1917 г. усталяваная ўлада Саветаў. У пач. 1918 г. магілёўчане ўдзельнічалі ў ліквідацыі выступлення корпуса польскіх легіянераў пад камандаваннем Доўбар-Мусніцкага і спынілі яго на подступах да горада.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

Палац архіепіскапа
Г. Каніскага

Будынкі пазямельна-сялянскага банка і крэдытнага таварыства